

טומאת כלים

א. 'כלי' בטהרות ובתחומים אחרים

באופן כללי, כלים מקבלים טומאה (ויקרא יא:לב-לג, במדבר יט:טו). אך יש כמה סוגי כלים שלא מקבלים טומאה בכלל. למשל, לפי הברייתא (שבת נח.), כלים העשויים מאבנים (כלי אבנים), מגללי בהמה (כלי גללים) או מאדמה שלא נצרפה בכבשן (כלי אדמה) אינם מקבלים טומאה בכלל. אולם, חשוב להדגיש שהעובדה שאינם מקבלים טומאה אינה בהכרח מורה על כך שהם לא מוגדרים ככלים; כלומר, ייתכנו כלים שיש להם 'שם כלי' אבל עדיין לא מקבלים טומאה. יש כמה תחומים שבהם יש השלכות לכך שיש לחפץ 'שם כלי' למרות שאינו מקבל טומאה:

- א. לפי המשנה בשבת (קכב:), 'כלי' אינו מוקצה בשבת אם עיקר מלאכתו להיתר.
  - ב. המשנה בידיים (ב:א) קובעת שנטילת ידים היא ע"י 'כלי', ולא ע"י שום דבר אחר.
  - ג. התורה (במדבר יט:טז) מצווה לקדש את מי חטאת של פרה אדומה ב'כלי'.
  - ד. לפי המשנה במקוואות (א:ד), מים שהיו בתוך 'כלי' פסולים למקווה, מפני שהם נחשבים למים שאובים.
  - ה. התורה (במדבר יט:טז) אומרת ש'כלי' שנמצא באוהל המת מציל את חפצים בתוכו מטומאת אוהל, במידה והכלי סגור ב"צמיד פתיל"¹.
- הכלי שייך לתחומים אלו במידה ויש לו 'שם כלי'. למשל, על אף שכלי אבנים, כלי גללים וכלי אדמה אינם מקבלים טומאה, נראה מכמה תחומים אחרים שהם עדיין מוגדרים ככלים:
1. המשנה בידיים (ב:א) אומרת שניתן ליטול ידיים ע"י כלים אלו.
  2. המשנה בפרה (ה:ה) אומרת שניתן לקדש מי חטאת של פרה אדומה בכלים אלו.
  3. המשנה במקוואות (א:ד) אומרת שאם מים נפלו לתוך כלים אלו, הם פסולים למקווה מדין מים שאובים.

---

1 ראה את השיעורים בנושא "טומאת אוהל" ו"דבר שמקבל טומאה אינו חוצץ".

4. המשנה בכלים (א:י) אומרת שאם כלים אלו נמצאים בתוך אוהל המת, ויש עליהם 'צמיד פתיל', הם מצילים את כל מה שנמצא בתוכם מטומאת אוהל.

מאידך, יש גם חפצים שנחשבים כלים לגבי טומאה וטהרה, אבל בתחומים אחרים אינם כלים. למשל, המשנה בכלים (יב:ז) אומרת שאם אדם ניקב מטבע ותלה אותו בצוארו, המטבע נחשב לכלי ומקבל טומאה. אולם, בתחומים אחרים לא ברור אם מטבע כזה נחשב לכלי. הגמרא בבבא מציעא (מה:) מביאה מחלוקת בין שני אמוראים אם ניתן להשתמש במטבע לקנין חליפין. רש"י (שם ד"ה מ"ט דמ"ד וכו') מסביר שהמחלוקת מצומצמת לדעה שלא צריכים כלי לקנין חליפין, אבל לפי הדעה שצריכים כלי (שיטת רב נחמן בב"מ מז:), ברור שמטבע לא מועיל. לעומת זאת, התוס' (ב"מ מה: ד"ה אין) מסבירים שאפילו לפי הדעה שצריכים כלי לקנין חליפין ניתן לומר שמטבע מועיל מפני שמטבע נחשב לכלי. יוצא שבהלכות קנין חליפין נחלקו הראשונים אם מטבע נחשב לכלי.² בהלכות שבת, ברור שמטבע אינו נחשב לכלי, מפני שמטבע מוקצה (שבת קמב:), וכלים אינם מוקצים בשבת (שבת קכב:; רמב"ם הל' שבת כה:ז).

'כלי מעשה' ו'מידי דחזי'

הגמ' בשבת מצביעה על הבדל בין משמעות 'כלי' בתחומים שונים. הגמ' מביאה את מחלוקת אביי ורבה לגבי מידת השוואה בין מעמד המחט לענין שבת לבין מעמדה לענין טומאה:

שלח ליה רבא בריה דרבה לרב יוסף: ילמדנו רבינו, מחט שניטל חררה או עוקצה מהו? אמר ליה: תניתוה, מחט של יד ליטול בה את הקוץ. וכי מה איכפת ליה לקוץ בין נקובה לבין שאינה נקובה? – איתיביה מחט שניטל חררה או עוקצה – טהורה! – אמר אביי: טומאה אשבת קרמית? טומאה – כלי מעשה בעינן, לענין שבת – מידי דחזי בעינן, והא נמי חזיא למשקלא בה קוץ. אמר רבא: מאן דקמותיב – שפיר קמותיב, מדלענין טומאה לאו מנא הוא – לענין שבת נמי לאו מנא הוא.

(שבת קכג.)

לפי רבא, ניתן להשוות בין שבת לטומאה, ואם חפץ נחשב לכלי לענין טומאה, הוא גם נחשב לכלי לענין שבת ובכך אינו מוקצה. לעומת זאת, לפי אביי, לא ניתן להשוות בין שבת

2 אולם, ייתכן שמדובר במחלוקת פרשנית בין רש"י ותוס'. לפי הבנה זו, התוס' סבורים שמדובר בגמרא במטבע שניקב, ואילו רש"י סבור שמדובר במטבע לא ניקב. לפי זה, אין סתירה בין ההלכה בחליפין לבין ההלכה בכלים, ורש"י ותוס' נחלקו אך ורק בהבנת המקרה בגמ' בב"מ.

לטומאה מפני שכלי מקבל טומאה רק אם הוא 'כלי מעשה', ואילו בשבת כלי אינו מוקצה בתנאי שהוא 'מידי דחזי', כלומר שניתן לייחדו לשימוש. יש לשאול, מדוע אביי מחלק בין שבת לבין טומאה, היינו בין 'כלי מעשה' לבין 'מידי דחזי'? ניתן להציע שלשה חילוקים:

1. בין 'צורת כלי' לבין 'תשמיש' – הגר"ד סולוביצ'יק מסביר שכלי מקבל טומאה רק אם יש לו תשמיש אפשרי בנוסף לצורת כלי. לעומת זאת, כלי אינו מוקצה לענין שבת כל עוד יש לו צורת כלי, אף אם אין לו תשמיש כלשהו.³
2. בין היכולת של תשמיש לבין כוונה לתשמיש – כלי אינו מוקצה כל עוד הוא ראוי לשימוש כלשהו, אפילו אם אינו מתכוון להשתמש בו. אולם, כדי שכלי יקבל טומאה, עליו להיות 'כלי מעשה' שעומד לשימוש באופן מעשי, והאדם מתכוון להשתמש בו.
3. גולמי כלי מתכת – ניתן להסביר באופן נקודתי שמחט אינה מקבלת טומאה מפני שהיא גולם כלי מתכת,⁴ אבל עדיין היא מוגדרת ככלי ולכן אינה מוקצה בשבת.

ב. כלי עץ הבאים במידה

לפי המשנה בכלים (טו:א), כלי עץ שמחזיק יותר מארבעים סאה מוגדר כ"כלי עץ הבא במידה", ואינו מקבל טומאה. ההסבר הפשוט לכך הוא שקשה לטלטל כלי עץ שיכול להחזיק יותר מארבעים סאה. מכיוון שכלי עץ עשויים להיטלטל וקשה לטלטל כלי הבא במידה, כלי עץ הבאים במידה אינם מתפקדים ככלים בתיפקודם העיקרי, ולכן אינם מקבלים טומאה.⁵ יש

-
- 3 לכאורה, גישת הגר"ד צריכה עיון, כי ההבנה ההפוכה מסתברת יותר. מוקצה פירושו חפץ שאינו מוכן לשבת. אם כך, לענין מוקצה לכאורה דרוש חפץ שניתן יהיה להשתמש בו בשבת. לעומת זאת, מסתבר שכלי לענין טומאה אינו חייב להיות שימושי, אלא רק כלי שיש לו צורת בית קיבול. הגר"ד סובר הפוך – דוקא לשבת אין צורך בתשמיש כלשהו, אלא בצורת בית קיבול, וצ"ע.
  - גישת הגר"ד דחוקה גם לאור הגמרא בשבת (קמא:): שדנה במנעל שעל גבי "אימום", כלומר נעל שנמצאת על תבנית. למנעל כזה יש צורת בית קיבול, אבל עדיין אין לו שימוש. למרות זאת, הגמרא מביאה מחלוקת תנאים אם המנעל טמא או לא, ואומרת שאותה מחלוקת קיימת לגבי מוקצה. לפי גישת הגר"ד, המחלוקת אינה מסתברת, כי לכאורה מוסכם על כולם שמנעל שיש לו צורת בית קיבול אינו מוקצה בשבת, ולכן שיטת הגר"ד צ"ע.
  - 4 ראה לקמן בענין 'גולמי כלי מתכת' לדיון בשאלה האם הם נחשבים לכלים ואעפ"כ הם טהורים, או אינם כלים כלל וכלל. אך ראוי לציין כעת כי ישנה התבטאות מפורשת בתוספתא (כלים בבא קמא ז:ז): "גולמי כלי מתכות הרי הן ככלים אלא שהן טהורין".
  - 5 ראה את השיעור בענין "אבות ותולדות".

לחקור – האם כלי עץ הבא במידה אינו מוגדר ככלי בכלל, או שמא הוא מוגדר ככלי למרות שאינו מקבל טומאה?

לשאלה זו יש כמה נפקא מינות:

1. **טומאת מדרס:** לפי רש"י (שבת מד: ד"ה מוכני שלה) כלי עץ הבא במידה אינו יכול לקבל טומאת מדרס, ואילו לפי התוספות (שם) כלי כזה מקבל טומאת מדרס. ניתן להבין שרק חפץ המוגדר כ"כלי" יכול לקבל טומאת מדרס.⁶ כיוון שכך, אם נאמר שכלי עץ הבא במידה אינו מוגדר ככלי, הרי שגם לא יקבל טומאת מדרס (כדעת רש"י). מנגד, אם נאמר שכלי עץ הבא במידה מוגדר ככלי הרי הוא יכול לקבל טומאת מדרס (כדעת התוס').
2. **פסול מים שאובים במקווה:** תוספות (שבת טז: ד"ה אחד) אומרים שמים שנפלו לכלי עץ הבא במידה מוגדרים כמים שאובים הפסולים למקווה. אם כן, עולה מדברי התוספות שכלי עץ הבא במידה מוגדר ככלי, שהרי רק כלי יכול להגדיר מים כשאובים.
3. **נטילת ידים:** התוספתא (ידים א:ו) קובעת שנוטלים ידים מכלי עץ הבא במידה. אולם, הגר"א (הגהות הגר"א שם, אות ט-י) גורס אחרת בתוספתא וסבור שהתוספתא פוסקת שאין נוטלים ידים מכלי עץ הבא במידה. כיון שאפשר ליטול ידים רק מכלי, נראה שגירסאות אלו תלויות בשאלה האם כלי עץ הבא במידה מוגדר כ"כלי".

ג. גולמי כלי מתכת

גולמי כלי מתכת הינם כלי מתכת שהם ראויים למלאכתם אבל רמת הגימור שלהם חלקית, הנמוכה מהמנהג הרגיל בכלים שכאלו. גולמים אלו אינם מקבלים טומאה (עי' כלים יב:ו). בניגוד לגולמי כלי מתכת, גולמים של כלים אחרים אכן מקבלים טומאה (חולין כה). לפי ר' יוחנן (חולין כה:ו) הנימוק להבדל בין כלי מתכת לבין שאר כלים הוא "הואיל ולכבוד עשויין", ואילו לפי רב נחמן (שם) הנימוק הוא "הואיל ודמיהן יקרים". לפי שתי הדעות, ניתן להסביר את ההבדל בין גולמי כלי מתכת לבין גולמים של כלים אחרים בשתי דרכים:

6 ברם, קביעה זו אינה פשוטה, וייתכן שחפץ יכול לקבל טומאת משכב ומושב אפילו אם אינו כלי. עיין בשיעור בעניין "מעבירים ומגדירים" בסעיף שעוסק ב"טומאת משכב ומושב".

1. **תשמיש מעשי – כלי מתכת הם כלים חשובים ודרך בני אדם לא להשתמש בהם לפני השלמת המלאכה.** זאת בניגוד לכלים מחומרים אחרים שעקב זילותם משתמשים בהם גם בגימור נמוך. נובע מכך שרק גולמי כלי מתכת אינם מקבלים טומאה מפני שלא משתמשים בהם באופן מעשי.

2. **הגדרה כ'כלי' – יש דין מיוחד בכלי מתכת שהם מקבלים טומאה רק כאשר הם מושלמים, מפני שקודם לכן אינם מוגדרים ככלים.**

ישנן כמה נפקא מינות בין שתי הגישות:

1. **גולמי כלי אשכרוע:** המשנה (כלים יב:ח) פוסקת שגולמי כלי עץ מקבלים טומאה, חוץ מ"גולמי כלי אשכרוע" שאינם מקבלים טומאה. אולם, נחלקו הרמב"ם והראב"ד (הל' כלים ה:א) מדוע גולמי כלי אשכרוע אינם מקבלים טומאה. לפי הרמב"ם, כלי אשכרוע הינם כלי עץ שעשויים מעץ חשוב, ולכן גולמי כלי אשכרוע אינם מקבלים טומאה מפני שאנשים אינם משתמשים בהם באופן מעשי. לפי הראב"ד גולמי כלי אשכרוע אינם מקבלים טומאה מפני שהם עושים את האוכל בתוכם מר, וממילא אי אפשר להשתמש בהם. יוצא שלפי הרמב"ם, גם גולמים של כלים אחרים לא יקבלו טומאה אם לא משתמשים בהם באופן מעשי; הרי שדין "גולמים" עקרונית אינו מיוחד לכלי מתכת.

לעומת זאת, לפי הראב"ד, גולמי כלי אשכרוע אינם מקבלים טומאה מפני שאי-אפשר להשתמש בהם כלל ועיקר. לא מדובר בדין "גולמים", אלא בדין כללי שרק כלים שימושיים מקבלים טומאה. הראב"ד כנראה סבור שכלי שניתן להשתמש בו, אפילו אם אנשים לא רגילים להשתמש בו, עדיין מקבל טומאה. אם כן, הראב"ד ייאלץ למצוא חילוק בין כלי מתכת לבין שאר כלים מעבר לתשמיש המעשי, שהרי לדעתו גולמי כלים אחרים מקבלים טומאה גם אם אנשים אינם משתמשים בהם באופן מעשי. לכאורה, הראב"ד סבור שרק גולמי כלי מתכת אינם מקבלים טומאה מפני שאינם מוגדרים ככלים, ואילו גולמים של כלים חשובים אחרים עדיין מוגדרים ככלים, ולכן הם מקבלים טומאה גם אם לא משתמשים בהם.

2. **נטילת ידיים, קידוש מי חטאת והצלה בצמיד פתיל:** התוספתא (כלים בבא קמא ז:ז) אומרת ש"גולמי כלי מתכות הרי הן ככלים, אלא שהן טהורין". משמעות הדברים היא שגולמי כלי מתכת מוגדרים ככלים לגבי קידוש מי חטאת, נטילת ידיים והצלה בצמיד פתיל. קביעה זו מצביעה על כך שהם כלים, אלא שאינם מקבלים טומאה מפני שלא משתמשים

בהם. אשר על כן, נראה שאינם מקבלים טומאה מפני שאינם בעלי שימוש באופן מעשי, אבל אין הפקעת "שם כלי".

3. **גולמי כלי עץ:** המשנה בחולין (כה.) אומרת: "טהור בכלי מתכות – טמא בכלי עץ", ולפי הגמ' (שם) מדובר בגולמים. פשטות המשנה היא שקיים שוני עקרוני בין כלי עץ לבין כלי מתכת. כלומר, גולמי כלי מתכת טהורים באופן עקרוני, בעוד שגולמי כלי עץ טמאים. אם נבין שהשוני ביניהם נעוץ במציאות, לפיה לא נהוג להשתמש בגולמי כלי מתכת שהרי אינם מיועדים לשימוש, הרי שגם גולמי כלי עץ ללא ייחוד וייעוד טהורים,⁷ ומה החידוש של המשנה? לכאורה, המשנה מלמדת שקיים שוני הלכתי בין גולמי כלי עץ לבין גולמי כלי מתכת, וגולמי כלי מתכת טהורים מסיבה עקרונית.

ד. כלים בלי צורת בית קיבול

מבואר במשנה (כלים טו:א) שרק כלים העשויים לקבלה מקבלים טומאה (חוץ מכלי מתכת, שמקבלים טומאה אפילו אם הם פשוטים). יש לשאול, האם הכוונה היא להתנות קבלת טומאה בצורת בית קיבול לכלי, היינו ארבע דפנות ושוליים, או שהכלי מקבל טומאה כל עוד הוא מתפקד כמקבל ויש לו 'תוך', אפילו אם אין לו צורת בית קיבול?

ישנן כמה נפקא מינות שעולות משאלה זאת:

1. **משפך של רוכלין:** המשנה בכלים (ב:ד) קובעת ש"משפך של רוכלין" מקבל טומאה מפני שהוא יכול להחזיק יין או שמן בלי לשפוך אותם, ומביאה מחלוקת תנאים אם זה מפני שאפשר לשים את האצבע בתחתית המשפך כדי למנוע את הנוזל מלצאת, או מפני שניתן להטות את המשפך כדי שהנוזלים לא יצאו. בכל אופן, ברור שלמשפך אין צורת בית קיבול, אבל הוא מתפקד כמקבל. מכך שהמשנה קובעת שהוא מקבל טומאה, יוצא שכלי יכול לקבל טומאה כל עוד הוא מתפקד כמקבל, אפילו אם אין לו צורת בית קיבול. אולם, ישנם אחרונים שחילקו בין כלי חרס לבין כלי עץ בנקודה זו, על סמך דברי הרע"ב:

וכלי חרס אע"ג דפשוטיהן טהורים לא מצי למתני בהדי הנך, משום דכל הני טהורים כשאין להם בית קבול אע"פ שיש להן תוך ... ובכלי חרס כהאי

7 עיין בשיעור בעניין "מחשבה בטומאה".

גוונא טמא, משום דבתוכו תלה רחמנא והרי יש לו תוך אע"פ שאין לו בית קבול.

(רע"ב [ברטנורא] כלים ב: א ד"ה כלי עץ כלי עור)

הרע"ב אומר בצורה מפורשת שכלי חרס אינם זקוקים לבית קיבול, אלא הם מקבלים טומאה כל עוד יש להם 'תוך'. כלומר, כלי חרס מקבלים טומאה במידה והם עשויים לקבלה ומתקפדים כמקבלים, גם אם אין להם בית קיבול.⁸ על סמך דברים אלו, החזון איש (כלים ד: ד"ה משפך של בע"ב) קובע שדווקא משפך של רוכלין שעשוי מחרס מקבל טומאה, שהרי רק כלי חרס אינם זקוקים לבית קיבול. אך משפך שעשוי מעץ לא יקבל טומאה משום שאין לו בית קיבול, למרות שיש לו 'תוך'.⁹

2. **תנור:** לפי הר"ש (מובא בריטב"א שבת טז. ד"ה פשוטיון טהורים) חז"ל דיברו על תנורים חסרי תחתית. לתנור היו דפנות בלבד, ומלמטה היה התנור פתוח ומונח ישירות על הקרקע. את הפת היו מדביקים על דפנות התנור. לתנור חרס שכזה יש 'תוך' (בניסוח הרע"ב), אליו הוא מקבל את הפת, ולכן הוא מקבל טומאה. אמנם, לתנור אין בית קיבול מפני שהוא פתוח מלמטה. אם כן יוצא שתנור מקבל טומאה גם כשאין לו בית קיבול, רק מפני שהוא מתפקד כמקבל.¹⁰ אולם, מלאכת שלמה (כלים ב:א) טוען שאין ללמוד מתנור, כי יש גזירת הכתוב (ויקרא יא:לה) שתנור מקבל טומאה למרות שאין לו בית קיבול; לכן, גם כלי חרס שאין להם בית קיבול אינם מקבלים טומאה.

3. **טיטרוס:** המשנה בכלים (ב:ו) מביאה מחלוקת תנאים אם "טיטרוס" מקבל טומאה. מפרשי המשנה מסבירים שטיטרוס הוא כלי שבו יש הרבה נקבים קטנים בתחתית הכלי, ונקב גדול בראשו. כאשר אדם ממלא את הטיטרוס מים, ושם את האצבע שלו בנקב

8 הסבר זה מחלק בין 'תוך' לבין 'בית קיבול'. ברם, הרמב"ם מחליף בין המונחים 'תוך' ו'בית קיבול' (ע"י למשל הל' כלים יח:א-ב), וכנראה הוא סבור שאין הבדל ביניהם. גם בעל המשנה אחרונה (כלים ב:א ד"ה ומ"ש הר"ב דכלי חרס) מתנגד לחילוק זה מכיוון שהמשנה קובעת שכלי חרס שאינם עשויים לקבלה אינם מקבלים טומאה, אף אם יש להם בית קיבול. אם כך, מקל וחומר ניתן ללמוד שכלי חרס שאין להם בית קיבול לא יקבלו טומאה, אפילו אם יש להם 'תוך'.

9 הסבר זה סביר מאחר ומשנתנו מופיעה בתוך סדרה של משניות שעוסקות בטומאת כלי חרס. עם זאת, מפורש בתוספתא (כלים בבא קמא ב:ד) שגם משפך של עץ מקבל טומאה. החסדי דוד (שם) ציין שהרמב"ם (הל' כלים יח:ג) פסק את המשנה הזו דוקא ביחס לכלי חרס, וכנראה הבין שהתוספתא חולקת על משנתנו, אך הוא מיקד את המחלוקת בעניין טכני לחלוטין, יעויין שם.

10 הר"ש מניח שטומאת תנור זהה לטומאת כלי חרס, אך קביעה זו אינה כה פשוטה. עיין בשיעור בנושא "טומאת כלי חרס ותנור".

בראש הטיטרוס, המים לא יוצאים מפני שנוצר וואקום, ועד שהאדם מסיר את אצבעו, המים נשארים בטיטרוס. במקרה זה, הטיטרוס מתפקד כמקבל, למרות שאין לו בית קיבול, ובכל זאת הוא מקבל טומאה. אם כן, נראה שכלי צריך רק לתפקד כמקבל כדי להיות מסוגל להיטמא, ואין צורך בצורת בית קיבול.¹¹

כפי שראינו לעיל ביחס למשפך של רוכלין, החז"א (שם) מחלק בין כלי עץ לבין כלי חרס בנקודה זו, וטוען שדווקא בטיטרוס העשוי מכלי חרס מקבל טומאה משום שבכלי חרס אין צורך בבית קיבול, אלא ב'תוך'. כלומר, כלי חרס מקבל טומאה במידה והוא מתפקד כמקבל, על אף שאין לו בית קיבול.

4. **בגד:** תוספות (שבת סג: ד"ה מניין) שואלים איך בגד יכול לקבל טומאה, על אף שלא משתמשים בו ככלי קיבול ולא מטלטלים דברים אחרים בתוכו. תוספות מסבירים שעצם היכולת לקבל את הבגד מאפשרת לו לקבל טומאה. דברי תוספות מהווים חידוש כפול:
- א. אפילו חפץ שרק מתפקד כ'כלי' מקבל טומאה, למרות שאין לו צורת בית קיבול.
- ב. אותו חפץ אינו צריך לתפקד כ'כלי' בפועל, אלא עצם היכולת לתפקד כך מאפשרת לו לקבל טומאה.¹²

הריטב"א (שבת סד. ד"ה והקשו בתוספות) חולק על דברי התוס' וסבור שטומאת הבגד מהווה דין עצמאי, ואינו טמא מדין כלי קיבול. נראה שלדעת הריטב"א, כלי אינו מקבל טומאה אלא אם כן יש לו צורת בית קיבול, אם כי יש דין מיוחד לגבי טומאת בגדים. כך נראה לפי פשוטות המשנה בכלים (א:יז) האומרת: "הבגד טמא משום חמשה שמות". שם אחד הוא

11 אולם, על פי פשט המשנה, אפשר להבין שגם לטיטרוס יש בית קיבול וצורת כלי. אפשר לומר שהוא מקבל טומאה מפני שאפילו כאשר האדם אינו שם את אצבעו בנקב בראש הטיטרוס, המים רק יוצאים בטיפות, ולכן זה עדיין מוגדר כבית קיבול.

12 המשנה אחרונה (כלים ב:א) מפרש שלפי התוס' מדובר במקרה שבו ייחד את הבגד לקבלה, אך לא משתמע כך מדבריהם. כמו כן, בכל הסוגיות נאמר שבגד טמא ואין איזכור לכך שנצרך ייחוד לקבלה. בכל אופן, רבי עקיבא איגר (גליון הש"ס שבת שם) מקשה על החידוש השני מהתוספתא (כלים בבא בתרא ד:א) שאומרת שצורך מרגלית מקבל טומאה רק כאשר הוא מקופל בפועל, ולא כאשר הוא פשוט. ניתן להבין מכאן שהיכולת לתפקד ככלי אינה מספיקה; צריך לתפקד ככלי בפועל כדי לקבל טומאה. אותה מסקנה עולה מהמשנה בכלים (כ:ד) שאומרת על "חמתות צרורות", עורות ששמים בהם חפצים או נוזלים, שהן מקבלות טומאה רק כאשר הן קשורות בפועל, ולא כאשר הן פשוטות. נראה שהלכות אלו מתנגדות לדברי התוספות שהרי מהן משתמע שצריך לתפקד ככלי בפועל, והיכולת בלבד אינה מועילה.

בגד, ושם אחר הוא כלי קיבול (עי' בפי"ה"מ לרמב"ם, ובשאר המפרשים שם). משתמע מכך, שישנה חלות שם נפרדת של 'בגד' בלי קשר לבגד כ'כלי קיבול'.¹³

ה. פשוטי כלי חרס וכלי עץ

יש לשאול האם כלי חרס פשוטים מוגדרים ככלים שאינם מקבלים טומאה, או שמא אינם כלים בכלל. הגר"ד סולוביצ'יק (אגרות הגר"ד הלוי הל' כלים ב:ב) העלה שפשוטי כלי חרס אינם כלים בכלל, ואילו פשוטי כלי עץ נחשבים כלים אלא שאינם מקבלים טומאה. המהלך של הגר"ד בנוי על ההנחה שבכלי חרס הצורך בבית קיבול שונה מאשר בכלי עץ. בית הקיבול הינו חלק מהותי מעצם צורת כלי חרס, וכלי חרס בלי בית קיבול (פשוטי כלי חרס) כלל אינו כלי. לעומת זאת, הסיבה שכלי עץ מקבל טומאה דוקא בתנאי שיש לו בית קיבול, היא רק בכדי שיהיה 'כלי מעשה', שזהו דין מיוחד בטומאת כלים.¹⁴ על כן גם ללא בית קיבול כלי עץ פשוט מוגדר כ'כלי' למרות שאינו מקבל טומאה.

הגר"ד הביא כמה ראיות לכך, ונציין שתיים מהן:

1. **טומאת פשוטי כלי עץ מדאורייתא:** התורת כהנים (שמיני פרשה ו' הלכה ד') דורשת שפשוטי כלי עץ המשמשים הן את האדם והן את משמשיו, כגון שלחן, הינם טמאים. הרמב"ם (הל' כלים א:י) הבין שדרשה זו הינה אסמכתא והטומאה היא רק מדרבנן, אך בתוס' (בבא בתרא סו. ד"ה שאני) וברמב"ן (שם ד"ה הא) נמצאת גם הדעה שטומאה זו מדאורייתא ממש, וכך גם בראב"ד על הת"כ (שם). כעת, מעצם קיום הדעה שטומאה זו מדאורייתא ניתן להסיק שפשוטי כלי עץ מוגדרים ככלים והצורך בבית קיבול הינו תנאי בתשמישם בלבד, ובמידה ויש להם תשמיש אחר הם מקבלים טומאה בלעדיו. אולם, בפשוטי כלי חרס לא יעלה על הדעת שהם מקבלים טומאה, אפילו מדרבנן, כפי שנאמר במפורש במשנה (כלים ב:ג) וברמב"ם (הל' כלים א:ח). לכאורה, הפירוש הוא שפשוטי כלי חרס כלל אינם כלים וממילא אינם מקבלים טומאה בשום פנים ואופן.¹⁵

13 גם החזו"א (כלים כח:א) הבין "דבגד לאו משום כלי קיבול הוא ... דלא נאמר 'כלי בגד' אלא 'בגד'".

14 עיין בחידושי רבנו חיים הלוי (הל' כלים י:טו) שדן בדין זה.

15 כמו כן, ישנם מקרים נוספים של פשוטי כלי עץ המקבלים טומאה, למשל ארובות של נחתומים (עי' כלים טו:ב, רמב"ם הל' כלים ה:א בסופו). אולם, נחלקו הראשונים בטעם והגדרת טומאתם (עי' בראשונים בב"ב

2. **"תוך הניכר":** הגר"ד דייק מדברי הרמב"ם (הל' כלים יח:טו) שכלי חרס שאין להם "תוך הניכר" נחשבים לפשוטי כלי חרס ואינם מקבלים טומאה, ואילו בכלי עץ 'תוך' גרידא נחשב לבית קיבול, ואין צורך בתוך הניכר. הגר"ד הסביר שבכלי עץ, 'תוך' הינו תנאי בתיפקוד ותשמיש הכלי וממילא אין צורך בכך שיהיה ניכר, אך בכלי חרס ה"תוך" מהווה חלק בסיסי מהגדרת צורת החפצא, ולכן קיים שיעור מיוחד של "תוך הניכר".

מ"ר הרא"ל שליט"א העיר שדברי הגר"ד מתנגשים עם הגישה שפיתחנו לעיל בשם הר"ש והרע"ב.¹⁶ כאמור, הר"ש (מובא בריטב"א בשבת טז. ד"ה פשוטיהן טהורים) הבין שתנור (שדינו ככלי חרס) מיטמא למרות שאין לו תחתית (כלומר, אין צורת בית קיבול), משום שיש לו 'תוך' והוא מתפקד כמקבל. כמו כן, הרע"ב (כלים ב:א ד"ה כלי עץ כלי עור) והחז"א (כלים ד:ז) חילקו בין כלי חרס לבין כלי עץ, וקבעו שכלי חרס אינו צריך בית קיבול. זאת משום שדוקא בכלי עץ ישנו צורך בצורת בית קיבול, דהיינו תחתית וארבע דפנות, בניגוד לכלי חרס בהם כל כלי המתפקד כמקבל, מקבל טומאה.

אך הגר"ד אומר **בדיוק הפוך** – לפיו דוקא בכלי חרס קיים תנאי של בית קיבול כחלק בסיסי מהגדרתם כ'כלי', ובלעדיו אינם מקבלים טומאה אף אם הם שימושיים. אך שאר כלים, סובר הגר"ד, אינם זקוקים לבית קיבול דוקא, אלא מקבלים טומאה כל עוד הם עומדים לשימוש.¹⁷

1. מוציא רימון

המשנה בכלים (א:ז) קובעת שכלי שיש לו נקב בגודל רימון, "כמוציא רימון", אינו מקבל טומאה. ניתן להסביר את זה בשני כיוונים:

א. **אין תשמיש** – לפי פשט המשנה, נראה שכלי שמוציא רימון אינו מקבל טומאה מפני **שלא ניתן להשתמש בו**, ועל כן הכלי טהור בגלל שאין לו תשמיש.

16. וכדברי המאירי (שם ד"ה טהרת): "טהרת פשוטי כלי עץ או טומאתם – הדברים מבולבלים בה ביד מפרשים". עיין בסדרי טהרות (כלים טו:א ד"ה פשוטיהן) לסיכום שיטות הראשונים בעניין.

17. עיין בסעיף הקודם בעניין "כלים בלי צורת בית קיבול".
ניתן להביא סיוע לשיטת הגר"ד מדברי הגר"א (אליהו רבה כלים ב:א ד"ה ומקבליהן טמאים), שכתב: "ואינן צריכין 'תוך' ככלי חרס, אלא שיהא עשוי לקבלה, כמו שלחן וכיוצא בו. אבל כלי חרס צריך תוך ... שבכ"ח נאמר 'אל תוכו', צריך תוך; ובכלי עץ נאמר 'כלי', משמע שצריך כלי". לכאורה לדעת הגר"א, הדין של 'תוך' בכלי חרס מהווה דרישה נוספת לצורת בית קיבול, בעוד שכלי עץ מקבלים טומאה במידה והם עשויים לקבלה, כפי שהסביר הגר"ד.

ב. **אין צורת בית קיבול** – בכלי שמוציא רימון ישנה פגיעה בצורת בית קיבול. כלומר, העובדה שהוא מוציא רימון פוגעת בצורתו, וכתוצאה מכך אינו מקבל טומאה. ניתן להצביע על מספר נפקא מינות בין שתי הגישות, ונרצה להציע שרש"י בוחר בכיוון השני באופן שיטתי:

1. **חמתות צרורות:** המשנה (כלים כו:ד) הקובעת ש"חמתות צרורות", דהיינו עורות ששמים בהם חפצים או נוזלים, אינן מקבלות טומאה. רש"י במנחות מסביר:

כל חמתות – נודות הצרורות, שאין שוליהן תפורין אלא צרורין – טהורין, דאין מקבלין טומאה. דרואין כאילו ניתר הקשר וליכא בית קיבול, והוי ככלי הנקוב במוציא רימון.

(רש"י מנחות לו: ד"ה כל חמתות)

לפי רש"י החמתות טהורות מפני שהן רק קשורות מלמטה, ורואים אותן כאילו הן פתוחות ומוציאות רימון. רש"י משווה בין הלכה זו לבין ההלכה של מוציא רימון. לכאורה, רש"י הבין שמוציא רימון מהווה פגיעה בצורת בית קיבול, כפי שמתבטא מפורשות: "ולכא בית קיבול". לו היה מדובר בהגדרה מעשית, התלויה ביכולת להשתמש בכלי שמוציא רימון, ברור שכלי זה הוא בר שימוש, שכן במציאות אינו מוציא רימון. ברור מכאן שלפי רש"י כלי שמוציא רימון אינו מקבל טומאה משום שאין לו צורת בית קיבול, גם אם מבחינה מעשית ניתן להשתמש בו.

2. **עגלה של אבנים:** המשנה בכלים (כד:ב) קובעת שעגלה העשויה להחזיק אבנים אינה מקבלת טומאה. רש"י מסביר:

טהורה מכלום – אינה מקבלת שום טומאה, לפי שפרוצה מתחתיה נקבים גדולים – ולא כלי הוא, דכל הכלים שיעורן כרמונים.

(רש"י שבת פד. ד"ה טהורה מכלום [הראשון])

לדעת רש"י העגלה אינה מקבלת טומאה מפני שיש לה נקבים יותר גדולים מרימון, למרות שהיא יכולה להחזיק אבנים – "כל הכלים שיעורן כרמונים" (עי' כלים יז:א). לכאורה, רש"י הולך לשיטתו, וסבור שכלי אינו מקבל טומאה אם יש לו נקב גדול כרימון כיוון שאין לו צורת בית קיבול, אפילו אם הוא מתפקד ככלי ואינו מוציא אבנים.

3. **סתימת גודל רימון:** אם כלי טמא ניקב עד כדי כך שהוא מוציא רימון, הכלי נטהר. הגמרא (שבת קיב:, עירובין כד:) מביאה מקרה בו כלי חרס ניקב כגודל זית, ונסתם בטיט, ואז ניקב עוד פעם כגודל זית, ושוב נסתם בטיט, עד שבסוף כגודל רימון של הכלי נסתם

בטיט. חזקיה שואל – האם במקרה כזה הכלי עדיין טמא משום שלמעשה כולו סתום, או שמא הוא נטהר מאחר שניקב בכמוציא רימון, אם כי לא בבת-אחת?

לכאורה, זהו מקרה שבו אפשר להשתמש בכלי זה למרות שאין לו צורת בית קיבול. אם כן, **שאלת חזקיה היא האם נקב כמוציא רימון מטהר את הכלי על תקן של חוסר תשמיש מעשי, או בגלל שאין לו צורת בית קיבול.** לפי הגישה שכלי שמוציא רימון אינו מקבל טומאה מפני שלא ניתן להשתמש בו, הרי שבכלי זה לא היה נקב בגודל רימון אפילו לרגע אחד ותמיד היה לו תשמיש, ולכן הוא עדיין טמא. לעומת זאת, לפי הגישה של רש"י, שלפיה כלי שמוציא רימון אינו מקבל טומאה מפני שאין לו צורת בית קיבול, ניתן לומר שצורתו המקורית אינה קיימת עוד, שהרי שטח בגודל של כמוציא רימון ניקב ונסתם בחומר חיצוני. לפי זה, לכאורה ישנו **בית קיבול חדש** והכלי טהור. ואמנם, ר' יוחנן עונה לחזקיה ש"פנים חדשות באו לכאן", וכך נפסק להלכה ברמב"ם (הל' כלים ו:ב).

4. **הלכה למשה מסיני:** הגמ' (סוכה ה:ו.) מביאה הלכה למשה מסיני שכלי שמוציא רימון אינו מקבל טומאה. ניתן לתמוה על כך, מדוע נזקקים להלמ"מ בעניין זה, והרי כלי המוציא רימון אינו נחשב כלי כלל ועיקר משום שאין לו תשמיש, ואף ללא הלכה מיוחדת היינו אומרים שאינו מקבל טומאה. האם דרושה הלכה למשה מסיני כדי ללמד אותנו שלא ניתן להשתמש בכלים שמוציאים רימון?! נראה שההלכה באה לחדש שכלי המוציא רימון אינו מקבל טומאה, למרות שהוא יכול להיות מוגדר ככלי. זאת עקב הלכה מיוחדת שלכלי שמוציא רימון אין צורת כלי.

ז. שבירת כלי חרס

התורה (ויקרא יא:לג) מכתובה שכאשר כלי חרס מיטמא, אי-אפשר לטהר אותו אלא ע"י שבירה. קיימים שני הסברים אפשריים לדין זה:

1. ניתן להסביר שכאשר הכלי נשבר, אין הוא מוגדר עוד ככלי וממילא הוא נטהר.
2. הגר"ד סולוביצ'יק הסביר שכלי חרס שנשבר עדיין מוגדר ככלי, אלא שהשבירה מהווה מעשה המטהר את הכלי, בדומה לטבילה במקווה.
ניתן להביא כמה ראיות למהלך של הגר"ד:

א. "שבירתן היא טהרתן": המשנה בכלים (א:ב) אומרת שביחס לכלי חרס "שבירתן היא טהרתן", ואילו לגבי כלי עץ כתוב במשנה (כלים טו:א): "נשברו טיהרו". משתמע מלשון

המשנה ששבירה בכלי חרס היא תהליך מיוחד של טהרה בכלי חרס, כמו טבילה במקווה או הזאת מי פרה אדומה, והכלי עדיין מוגדר ככלי. בכלים אחרים, לעומת זאת, הטהרה של שבירה באה על ידי הפקעת 'שם כלי' ממנו.¹⁸

ב. "אותו תשברו": לפי הספרא (שמיני פרשתא ז' ח:ג), הפסוק "ואתו תשברו" (ויקרא יא:לג) שנאמר ביחס לכלי חרס מלמד כי שבירה מועילה לטהר כלי חרס, אבל אינה מועילה לטהר אוכלין ומשקין. אם מבינים שכלי חרס שבור אינו כלי ולכן אינו מקבל טומאה, מה החידוש בכך ששבירה מטהרת כלים? הרי ידוע לנו שאינו כלי ובוודאי אינו מקבל טומאה. מעבר לכך, כלי שטף נטהרים גם הם בשבירה (עי' כלים יא:א, טו:א) ולמרות זאת אין הספרא מלמדת דין כלי שטף, אלא כלי חרס בלבד. כיוון שכך, ניתן להבין שהספרא באה ללמד דין מיוחד בכלי חרס, היינו שכלי חרס שבור אכן נחשב לכלי, ואעפ"כ אינו מקבל טומאה. לעומתם, כלי שטף נטהרים בשבירה רק מפני שאינם כלים.

חילוק זה מפורש בדברי הראב"ה (סי' אלף ו', אות ז'). נשאל הראב"ה מניין ששבירת כלי שטף מטהרת, שהרי בספרא יש דרשה מיוחדת לכלי חרס בלבד. הראב"ה משיב שהדבר פשוט ומובן מאליו משום שכלל אינם 'כלי מעשה', ובכל זאת נדרש פסוק מיוחד לכלי חרס מכיוון שהינם כלים גם לאחר השבירה, למרות טהרתם.¹⁹

ג. קבלת טומאה לאחר השבירה: המשנה בכלים (ב:א) קובעת כי הכלים שנשברו אינם מקבלים טומאה. רש"י (שבת קיב: ד"ה אבל מגע) מתייחס למקרה בו מנעל הזב שהיה טמא מדרס נשבר, וקובע שפקע ממנו המעמד של אב הטומאה, אבל עדיין הינו ראשון לטומאה שהרי "נגע בעצמו". הגר"ד הסביר את דברי רש"י, שהשבירה מטהרת כמעשה

18 אולם, ניתן להסביר שלגבי כלי עץ המשנה אמרה "נשברו טיהרו" ולא "שבירתן היא טהרתן" מפני שכלי עץ גם נטהרים בדרך אחרת, היינו ע"י טבילה במקווה, ולכן שבירה אינה תהליך מיוחד של הטהרות. לעומת זאת, בכלי חרס שבירה היא הדרך היחידה לטהר את הכלי, ולכן המשנה אומרת "שבירתן היא טהרתן", אבל אין התייחסות לאופי ההטהרות.

19 בניגוד להבנת הראב"ה, היה ניתן להבין שאכן גם כלי חרס אינו כלי לאחר השבירה, והספרא אינה באה לחדש שבירה ביחס לכלי חרס אלא למעט שבירה ביחס לאוכלין. כלומר, הספרא באה ללמד ששינוי מעשה אינו מועיל לטהר אוכלין, למרות שהוא מועיל לטהר כלים, כפי ששינוי (כלים כה:ט) "כל הכלים יורדים לידי טומאתן במחשבה ואינן עולים מטומאתן אלא בשינוי מעשה". כלים אכן עולים מטומאתן בשינוי מעשה, אך באוכל אפילו מעשה לא מספיק, אלא אם כן נפסל מאכילת כלב.

טהרה אך עדיין תורת כלי עליו, ולכן הוא נטמא בדומה ל"טובל ושרץ בידו".²⁰ אם השבירה מטהרת רק על תקן של ביטול שם כלי, לא היה יכול לקבל טומאה אחר כך.²¹

כמו כן, קובע הר"ן (חידושי הר"ן חולין נד: ד"ה ת"ש הדקין) שלמרות שכלי חרס טמא נטהר לאחר שנשבר בשיעור של מוציא זיתים או משקין (עי' שבת צו.), עדיין הוא מקבל טומאה לאחר מכן ובלבד שיש לו שיעור מינימלי (עי' כלים ב:א). הוא אומר שדין זה קיים אך ורק בכלי חרס, וייתכן שההסבר לכך הוא ששבירת כלי חרס אינה ביטול 'שם כלי' אלא מעשה המטהר, כך שעדיין יש לו 'שם כלי' ומקבל טומאה.²²

ד. **הערב שמש:** ישנה ראייה נוספת מאגרת שרבינו משולם כתב לרבינו תם (ספר הישר חלק התשובות סי' מ"ט). רבינו משולם ציטט את הספרא שמחלקת בין כלי חרס שנטמא ע"י שרץ לבין כלי חרס שנטמא ע"י זב:

יכול ישברנה [כלי חרס שנטמא ע"י זב] וְדַאי – תלמוד לומר, 'אותו תשבורו' – אותו [כלי חרס שנטמא ע"י שרץ] אתה שובר ואי אתה שובר כלי חרש של זב. (ספרא פרשת שמיני פרשתא ז' ח: ג)

ההוא אמינא בספרא הייתה שיש חיוב לשבור כלי חרס ("ישברנה ודאי"), אבל בסופו של דבר הספרא מסיקה מהפסוק (ויקרא יא:ג) שלא צריך. אולם, הדרשה היא תמוהה ביותר – למה היינו חושבים שיש חיוב לשבור כלי חרס ולטהר אותו? לכן, רבינו משולם הציע

20 ישנן שתי גירסאות ברש"י שם, כאשר לפי גירסא אחת כלי החרס מקבל טומאה על תקן היותו ראוי לתשמיש אחר, ואילו לפי גירסא שנייה הינו מקבל טומאה על תקן היותו מדרס שנגע בעצמו.

21 יש להדגיש שדברי רש"י לפי פירוש זה מחודשים למדי, שכן הם מאפשרים שבירה כמעשה המטהר גם בכלי עור וכלי עץ.

22 אולם, אף ראייה זו אינה מוכרחת, בין בדברי רש"י ובין בדברי הר"ן. מפאת עצם הגדרתה כ'שבירה', השבירה חייבת להרוס מעמד מסויים של הכלי – לא תיתכן שבירה ללא מימד מסויים של ביטול. אם כך, יש לדחות את דברי הגר"ד ולהעלות שני הסברים חלופיים לדברי רש"י:

א. שתי רמות של כלי: ייתכן שהשבירה מבטלת רמה אחת של 'שם כלי' אך נותרה רמה נמוכה יותר, ולכן פוקעת הטומאה אך הכלי ראוי לקבל טומאה בעתיד. הבנה זו פשוטה יותר, שהרי לכאורה הפירוש הוא שישנן שתי רמות של שם כלי.

ב. כלי חדש: השבירה שינתה את תשמיש הכלי וכעת הינו כלי חדש, ועל תקן זה הוא מקבל טומאה. נראה שכאן מתבטא השוני שבין שתי הגירסאות ברש"י. לפי גירסא אחת הכלי עדיין נחשב מדרס ומקבל טומאה בתורת מדרס שנגע בעצמו, ואילו לפי הגירסא השנייה מדובר בכלי חדש שמקבל טומאה על תקן של כלי קיבול שנגע במדרס. בכל אופן, לא מדובר על 'מעשה המטהר' אלא בביטול.

שהגירסא כאן שגויה, וצריכים לגרוס אחרת: "יכול ישברנה וְדִיו...".²³ כלומר, ההוה אמינא הייתה שרק צריך לשבור את הכלי כדי לטהר אותו, ולכן הפסוק מלמד שהכלי עדיין טמא אפילו לאחר שבירה. לפי רבינו משולם, מסקנת הספרא היא ששבירת הכלי אינה מספיקה; גם צריכים להמתין עד הָעֶרֶב שמש.²⁴ מסקנה זו מרחיקת לכת ביותר, ומשמעותית לגבי הדיון שלנו. ברור שאם הכלי טעון הערב שמש, יש להסביר ששבירת הכלי היא תהליך היטהרות שמסתיים רק בהערב שמש, כמו שטבילת הכלי מטהרת את הכלי רק אחרי הערב שמש. לעומת זאת, אם כלי חרס שנשבר אינו כלי, לא ייתכן שהכלי יצטרך הערב שמש כדי להיטהר, שהרי אינו 'כלי' בכלל ואינו זקוק לתהליך של היטהרות.

---

23 אולם, רבינו תם (שם סי' נ') חולק בחריפות על ה'תיקון' שעשה רבינו משולם. הוא מציין שרבינו משולם הוכרח לשנות הרבה שורות מהגירסא כדי שהספרא תהיה ברורה וסבירה. עיי' גם בתוס' שאנץ (סוטה כט.), שהביא אף הוא את דברי רבנו משולם.

24 רבינו משולם מחלק בין רמות שונות של שבירה: אם שבר את הכלי לגמרי ל"פירורין דקין", אזי הוא נחשב כ"עפרא" ואין צורך להמתין עד הערב שמש, מכיוון שאינו כלי בכלל. אולם, אם רק ניקב את הכלי או שבר אותו לכמה חלקים, החלקים עדיין נחשבים לכלים, ואינם טהורים עד הערב שמש.